

Prof. dr hab. Stefan Zamecki (1937–2022) – historyk nauki, redaktor naczelny „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”

Stefan Julian Zamecki urodził się 28 września 1936 r. w Warszawie, w której spędził niemal całe swoje życie, z wyjątkiem okresu od 1944 r. do lat powojennych, gdy rodzina Profesora musiała przenieść się pod Warszawę. W latach 1945–1950 uczęszczał do szkoły podstawowej w Zalesiu Dolnym¹. W 1954 r. uzyskał maturę w Liceum Ogólnokształcącym w Piasecznie. W latach 1954–1960 studiował chemię na Wydziale Chemii Uniwersytetu Warszawskiego (początkowo był to Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii). Tytuł magistra chemii uzyskał na podstawie pracy dyplomowej *Z badań nad azeotropami chlorowodoru 2-pikoliny z niżej wrzącymi przedstawicielami szeregu homologicznego fenolu*. Promotorem tej pracy był fizykochemik prof. dr hab. Alojzy Wojciech Świętosławski, jedna z ważnych dla Profesora postaci nauki, która wpłynęła na ukształtowanie Jego chemicznych zainteresowań i późniejszy wybór tematu rozprawy habilitacyjnej. Po ukończeniu studiów chemicznych Stefan Zamecki podjął studia filozoficzne w Instytucie Filozofii i Socjologii UW. Magisterium uzyskał w 1964 r., broniąc pracy z filozofii nauki *O schematach wyjaśniania w naukach przyrodniczych*, której promotorem był doc. dr hab. Władysław Krajewski. Po latach w tekście *Jak zostałem historykiem dziedziny nauka* Profesor Zamecki wspominał:

Ryc. 1. Prof. dr hab. Stefan Zamecki (1937–2022) (źródło: p. M. Sobieszcak-Marciniak, córka Profesora)

Możę z satysfakcją powiedzieć, że udało mi się na swojej drodze naukowej spotkać wielu uczonych wybitnych zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej, poglądy kilku z nich inspirowały mnie w dalszych poczynaniach badawczych².

Chemii i filozofii – tym dwóm dziedzinom, na pozór odległym od siebie, Profesor Zamecki poświęcił swoje zawodowe życie, poszukując dla nich wspólnego mianownika, któ-

- 1 O swoich przeżyciach z dzieciństwa i latach młodości, a także okresie studiów i pracy zawodowej Profesor Zamecki wspominał w szkicu: *Życie wśród innych*, Warszawa 2019.
- 2 S. Zamecki, *Jak zostałem historykiem dziedziny nauka*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004, s. 400.

rym stała się historia chemii, filozofia nauki oraz naukoznawstwo. Analizował chemiczne teorie, poszukując w nich logicznych norm, badając myślowe konstrukcje, przesłanki i wnioski. Jako absolwent studiów filozoficznych patrzył na chemię jak na system logicznie powiązanych teorii i praw; jako chemik doceniał wagę eksperymentów i nieuniknioną błędów. Czym jest nauka, w jaki sposób ją uprawiać, czym jest odkrycie naukowe, rewolucja naukowa? – na te pytania próbował odpowiedzieć w swoich publikacjach.

Pracę zawodową rozpoczął po ukończeniu studiów chemicznych: w latach 1960–1968 był nauczycielem chemii w liceum dla pracujących, w latach 1963–1974 – asystentem i wykładowcą w Instytucie Filozofii i Socjologii na Wydziale Filozoficznym UW. Atmosfera polityczna w tym zakładzie nie była jednak sprzyjająca³ i Profesor nie miał możliwości na otwarcie w nim przewodu doktorskiego. Umożliwiono mu to w Polskiej Akademii Nauk. Obrona pracy doktorskiej odbyła się w 1974 r. w ówczesnym Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN. Jako temat rozprawy doktorskiej wybrał *Koncepcja nauki w szkole lwowsko-warszawskiej*; promotorem był prof. dr hab. Eugeniusz Geblewicz, recenzentami zaś prof. dr hab. Tadeusz Kotarbiński i prof. dr hab. Jarosław Rudniański. Po doktoracie zrezygnował z pracy na Uniwersytecie Warszawskim i w latach 1974–1975 wykładał filozofię w Akademii Medycznej w Warszawie. W 1975 r. został zatrudniony jako historyk chemii w utworzonej wówczas Pracowni Historii Nauk Ścisłych w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, przemianowanym później na Instytut Historii Nauki PAN. Badania Profesora dotyczyły głównie problemów historii chemii fizycznej w Polsce w XIX i XX w. Tej tematyce poświęcił swoją rozprawę habilitacyjną *Wkład Wojciecha Świątosławskiego (1881–1968) do chemii fizycznej* (Wrocław 1981). Kolokwium habilitacyjne odbyło się w grudniu 1980 r. Wprowadzenie stanu wojennego spowodowało, że Centralna Komisja Kwalifikacyjna zatwierdziła habilitację dopiero w marcu 1982 r. We wrześniu 1990 r. Stefan Zamecki uzyskał tytuł profesora nauk humanistycznych, przedstawiając jako główne osiągnięcie książkę poświęconą problematyce filozofii historii dziedziny nauka: *Pojęcie odkrycia naukowego a historia dziedziny nauki* (Wrocław 1988), w której zaproponował własną koncepcję naukoznawstwa.

Początkowo historia chemii była jednak głównym obszarem badawczych poszukiwań Profesora Zameckiego. W tekście *Jak zostałem historykiem dziedziny nauka*, wspominał, że w Instytucie spotkał się z przychylnością, zwłaszcza ze strony dyrektora (prof. dr hab. Józefa Miąso) i kierownika Zakładu Historii Nauk Ścisłych (prof. dr hab. Jerzego Dobrzyckiego), nie było jednak w nim nikogo, z kim mógłby

podejmować merytoryczną dyskusję na temat wyłaniających się przede mną problemów dotyczących historii subdziedziny chemia. Powoli, chociaż prawie w zupełnym merytorycznym osamotnieniu, ale z pewnym organizacyjnym wsparciem, upowszechniałem, naprzód na łamach „Człowieka i Światopoglądu” a później „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” oraz „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej” problematykę z zakresu historii subdziedziny chemia, a w pewnej mierze z zakresu filozofii subdziedziny chemia⁴.

Historii chemii poświęcił Profesor obszerne studium *Chemia fizyczna z elementami chemii nieorganicznej i analitycznej* (opublikowane w pracy zbiorowej *Historia nauki pol-*

3 Idem, *Życie*, s. 25

4 Idem, *Jak zostałem historykiem*, s. 397–407.

skiej wiek XX. *Nauki ścisłe*, Warszawa 1995), a także artykuły publikowane na łamach czasopism „Wiadomości Chemiczne”, „Przemysł Chemiczny”, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”. Do historii chemii powrócił, pisząc pracę pt. *Europejskie inspiracje w pracach polskiego chemika Ignacego Fonberga (1801–1891). Studium historyczno-metodologiczne* (Warszawa 2015). W Przedmowie do tej pracy, z właściwą dla siebie dbałością o precyzję wypowiedzi, zaznaczył:

Usiłowałem w miarę możliwości odróżnić empiryczne fakty w ujmowaniu dokonań poszczególnych chemików od interpretacji ich poglądów w odniesieniu do tych faktów. Jednak precyzyjne „wypreparowanie” – na poziomie refleksji historycznej – faktów od ich interpretacji jawi mi się zabiegiem z gruntu chybionym, a to z tego względu, że wszelkie fakty wyartykułowane w takiej refleksji implicite zawierają w sobie jakąś interpretację. Z pewnością wątki interpretacyjne są dyskusyjne, toteż nie mogę wykluczyć, że inni historycy chemii odmiennie zinterpretują omawiane poglądy⁵.

Książkę o Fonbergu uznał za uwieńczenie swojego pisarstwa z zakresu historii subdziedziny chemia.

Obok historii chemii ważnym obszarem działalności naukowej Profesora Zameckiego stała się historia i filozofia nauki oraz naukoznawstwo, głównie w XIX i XX w. w Polsce. W tematykę tę – jak wspominał – został wprowadzony podczas filozoficznych studiów przez prof. dr. hab. Władysława Krajewskiego i prof. dr. hab. Kazimierza Ajdukiewicza, a następnie przez prof. dr. hab. Bohdana Walentynowicza – redaktora naczelnego „Zagadnień Naukoznawstwa”⁶. I już pod koniec lat sześćdziesiątych XX w. opublikował dwa artykuły dotyczące praw naukowych w naukach przyrodniczych: *Pojęcie prawa w naukach przyrodniczych u Johna Stuarta Milla* oraz *Klasyfikacja pierwiastków chemicznych a prawo okresowości Dymitra Mendelejewa. W setną rocznicę odkrycia prawa okresowości w chemii*⁷.

Wspomniana wcześniej rozprawa doktorska *Koncepcja nauki w szkole lwowsko-warszawskiej* (Wrocław 1977) była kolejną pracą Profesora z zakresu naukoznawstwa. Przedstawił w niej poglądy reprezentantów szkoły lwowsko-warszawskiej w zakresie rozumienia przez nich terminu „nauka”, m.in. prace logika i filozofa Jana Łukasiewicza w zakresie tzw. analizy i konstrukcji pojęć. Do przemyśleń tych nawiązał w swojej kolejnej publikacji poświęconej problematyce „filozofii historii dziedziny nauka” – książce profesorskiej *Pojęcie odkrycia naukowego a historia dziedziny nauki*. Dokonując analizy i konstrukcji pojęcia „odkrycia naukowego”, podkreślił znaczenie tego pojęcia dla historii nauki jako jedynej dziedziny, w której jest ono używane i zwykle pełni kluczową rolę, co odróżnia ją od in-

5 Idem, *Europejskie inspiracje w pracach polskiego chemika Ignacego Fonberga (1801–1891). Studium historyczno-metodologiczne*, Warszawa 2015 (Monografie z Dziejów Nauki i Techniki, t. 165), s. 10–11.

6 Idem, *Problematyka naukoznawcza na łamach periodyku „Nauka Polska jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Studium historyczno-metodologiczne, lata 1918–1947*, Warszawa 2016 (Monografie z Dziejów Nauki i Techniki, t. 166), s. 7–8.

7 Idem, *Pojęcie prawa w naukach przyrodniczych u Johna Stuarta Milla*, [w:] *Pojęcie prawa nauki w XIX wieku*, red. W. Krajewski, Warszawa 1967, s. 7–28; idem, *Klasyfikacja pierwiastków chemicznych a prawo okresowości Dymitra Mendelejewa. W setną rocznicę odkrycia prawa okresowości w chemii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 14, 1969, nr 2, s. 233–258. Zob. też. idem, *Pierwsze moje spotkania z problematyką naukoznawczą*, „Nauka Polska” 2021 s. 81.

nych dziedzin ludzkiej kultury. Za punkt wyjścia swoich rozważań przyjął punkt widzenia historyków nauki, dla których bezpośrednim przedmiotem badań nie jest rzeczywistość rozpracowywana przez reprezentantów takich grup profesjonalnych, jak np. fizycy, chemicy czy biolodzy, lecz właśnie dziedzina nauki⁸, której morfologiczną strukturę miały budować subdziedziny: instytucje, ludzie, cele, czynności, metody oraz wytwory.

Kontynuacją tematyki naukoznawczej były prace: *Problemy klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX wieku. Studium historyczno-metodologiczne* (Warszawa 1992) oraz *Powstanie koncepcji atomistyczno-molekularnych. Studium historyczno-metodologiczne* (Warszawa 2002).

Z czasem zagadnieniom naukoznawczym i filozofii nauki Profesor Zamecki poświęcał coraz więcej uwagi i większość swoich publikacji, porzucając dla nich historię chemii. Zdecydowaną zmianę swoich zainteresowań badawczych zadeklarował w 1996 r., kiedy rozpoczął pracę nad książką o Williamie Whewellu. Wówczas od roku prowadził wraz z prof. dr hab. Aliną Motycką comiesięczne interdyscyplinarne ogólnopolskie seminarium zatytułowane „Kontekst odkrycia w dziejach dziedziny nauki” (prowadzone w latach 1995–2002)⁹, nawiązujące do tematyki podejmowanej przez Profesora we wcześniejszych publikacjach, zwłaszcza w *Koncepcji nauki w szkole lwowsko-warszawskiej* oraz *Pojęciu odkrycia naukowego*. Tematyka seminarium zainspirowała Profesora do podjęcia badań nad naukoznawczym dorobkiem Whewella – dziewiętnastowiecznego historyka i filozofa nauk indukcyjnych, z poglądami którego zetknął się podczas studiów filozoficznych, o czym wspominał w *Przedmowie* do książki, *Komentarze do naukoznawczych poglądów Williama Whewella (1794–1866). Studium historyczno-metodologiczne* (Warszawa 2012).

Kolejne książki Profesora Zameckiego dotyczyły problemów naukoznawstwa na łamach periodyku „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”¹⁰. W studium „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*” – *ludzie i problemy* (Warszawa 2020) przedstawił natomiast analizę wybranych tekstów naukoznawczych oraz tekstów dotyczących historii chemii, które opublikowano na łamach tytułowego czasopisma.

Ostatnie lata Profesor Zamecki poświęcił na uporządkowanie własnego dorobku piarskiego i podsumowania swojej drogi życiowej. Efektem tej pracy stały się wspomniana wcześniej broszura *Życie wśród innych* (Warszawa 2019) oraz zamieszczony na łamach „Nauki Polskiej” artykuł *Pierwsze moje spotkania z problematyką naukoznawczą*¹¹.

Profesor Zamecki był autorem 10 książek, ok. 100 artykułów, ok. 140 recenzji książek z zakresu naukoznawstwa, historii i filozofii nauki oraz historii chemii, a także autorem i współautorem tłumaczeń z języka angielskiego i rosyjskiego. Teksty te publikował głów-

8 Idem, *Pojęcie odkrycia naukowego a historia dziedziny nauki*, Wrocław 1988 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 140), s. 133. Zob. też idem, *Pierwsze moje spotkania*, s. 119–123.

9 W „*Kwartalniku Historii Nauki i Techniki*” t. 43, 1998, nr 2, opublikowano pięć artykułów historyków nauki uczestniczących w seminarium „Kontekst odkrycia w dziejach dziedziny nauki”, wśród nich tekst S. Zameckiego, *Z badań nad dziejami chemicznej atomistyki. W 150-lecie śmierci Jönsa Jacoba Berzeliusa (1779–1848)*, „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*” t. 43, 1998, nr 2, s. 9–26.

10 Były to książki: S. Zamecki, *Problematyka naukoznawcza [...] lata 1918–1947*; idem, *O niektórych potrzebach nauki polskiej omawianych na łamach periodyku „Nauka Polska jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Lata 1918–1947*, Warszawa 2017 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 167); idem, *Problematyka naukoznawcza na łamach periodyku „Nauka Polska jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Lata 1992–2014*, Warszawa 2018 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 168).

11 Idem, *Pierwsze moje spotkania*, s. 81.

nie na łamach czasopism „Zagadnienia Naukoznawstwa”, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” „Człowiek i Światopogląd”, „Studia Filozoficzne” oraz „Przemysł Chemiczny”. Był związany z redakcjami kilku czasopism – w latach 1975–1981 pełnił funkcję sekretarza redakcji „Zagadnień Naukoznawstwa”, później zaś pozostał członkiem redakcji tego czasopisma. Od 1998 r. był członkiem redakcji „Nauki Polskiej”, a w latach 1999–2018 pełnił funkcję redaktora naczelnego „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” oraz serii wydawniczej „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki”.

Jako redaktor naczelny „Kwartalnika” w pierwszym numerze z 1999 r., w tekście *Od redakcji*, przedstawił nową politykę wydawniczą czasopisma, która miała kontynuować dotychczasową formułę, a jednocześnie rozszerzać ją o teksty poświęcone

Ryc. 2. Prof. dr hab. Stefan Zamecki (1937–2022) (źródło: p. M. Sobieszczak-Marciniak, córka Profesora)

problematyce metodologicznej, filozoficznej wszelako wiążącej się z historią dziedziny nauki jako metanauki badającej dzieje dziedziny nauki. Preferowane będą teksty o charakterze ogólnym, by tym sposobem zmniejszyć ewentualny nacisk tekstów mających charakter faktograficznych przyczynków. Zamierzeniem Redakcji jest zwracanie uwagi na problematykę dotyczącą dziejów zarówno rodzimej, jak i zagranicznej dziedziny nauki i dziedziny techniki oraz relacji między nimi. [...] Redakcja zamierza znacznie poszerzyć dział „Polemiki i refleksje”, by tym sposobem przyczynić się do ożywienia wymiany opinii wokół problemów nurtujących środowiska – krajowe i zagraniczne – historyków dziedziny nauki i dziedziny techniki¹².

Tej koncepcji Profesor Zamecki starał się być wierny przez cały okres swojej działalności jako redaktor naczelny „Kwartalnika”. Preferował teksty dotyczące zagadnień ogólnych bądź w części im poświęconych, osadzone w szerszym historycznym kontekście. Po latach zauważył:

Oczywiście nie wszyscy historycy nauki muszą uwzględniać w swoich badaniach *problemy dotyczące życia gospodarczego i politycznego*, niejako otaczające naukę. W szczególności, dość daleko posuniętą awersję wobec tych problemów żywią niektórzy historycy nauk przyrodniczych, matematycznych, filologicznych czy teologicznych [...]. Można jednak uprawiać historię nauki uwzględniając nie tyle i nie tylko problematykę gospodarczą i polityczną, ale – na przykład – problematykę metodologiczną¹³.

Cenił również teksty o charakterze polemicznym. W dziale „Polemiki i refleksje” „Kwartalnika” publikował często własne artykuły recenzyjne zatytułowane *Na marginesie książki*, które uważał za dogodną formę szybkiego komunikowania się z czytelnikami. Omawiał w nich książki polskich i zagranicznych autorów, poszukując w nich owych ogólnych dla

12 Idem, *Od redakcji*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 44, 1999, nr 1, s. 7.

13 Idem, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” – *Ludzie i problemy. Lata 1956–1993*, Warszawa 2020 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 169), s. 19.

historii nauki koncepcji ukazujących prawidłowości rozwoju nauki i jej uwarunkowania oraz teksty poświęcone metodologii. Pierwszy tekst Profesora z cyklu *Na marginesie książki* ukazał się w „Kwartalniku” w 1977 r. Początkowo omawiał książki, które napływały do Instytutu w ramach współpracy z Akademią Nauk ZSRR. Prezentował również publikacje pracowników i współpracowników Instytutu, i w miarę dostępu do zachodnich publikacji anglojęzyczne prace. Poszukiwał książek, które mogły pobudzać do dyskusji i zainteresować nie tylko historyków chemii, lecz i innych dziedzin nauki. Książek tych było jednak coraz mniej – co zdaniem Profesora stanowiło poważne zubożenie międzynarodowej współpracy polskich specjalistów ze specjalistami zagranicznymi, jak zauważał w tekście zamieszczonym w numerze jubileuszowym¹⁴.

Numer ten został wydany w 2006 r. z okazji 50-lecia „Kwartalnika” i zawierał teksty referatów wygłoszone podczas zorganizowanej z tej okazji sesji.

Po 50 latach wydawania periodyku zaistniała potrzeba dokładniejszego zaprezentowania zawartości „Kwartalnika”, wyróżniającego się swą odmiennością na tle innych periodyków zorientowanych humanistycznie wydawanych w Polsce¹⁵

– napisał wówczas Profesor, podkreślając wyjątkowość prowadzonego przez siebie czasopisma jako jedynego polskiego czasopisma poświęconego historii nauki i redagowanego przez profesjonalnych historyków nauki. Do tego posumowania zaprosił byłych redaktorów „Kwartalnika” oraz członków Komitetu Redakcyjnego. Powstały wówczas opracowania poświęcone „szczegółowym specjalnościom historii dziedziny nauka uprawianym na łamach «Kwartalnika»”¹⁶; redaktorzy naczelni – prof. dr hab. Irena Stasiewicz-Jasiukowa i prof. dr hab. Tadeusz Bienkowski podzielili się natomiast swymi refleksjami z pracy redakcyjnej. Profesor Zamecki o własnych doświadczeniach jako redaktor naczelny nie wspomniał. W zamieszczonym w tym numerze tekście *Problematyka historii subdziedziny chemia w latach 1956–2005 na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”* przedstawił podsumowanie oraz spostrzeżenia na temat pogarszającej się kondycji uprawianej w Polsce historii chemii, którą uważał niemal za papierek lakmusowy kondycji historii nauki w Polsce. Niejednokrotnie wypowiadał się i pisał na ten temat z narastającym pesymizmem oraz poczuciem naukowego wyobcowania jako historyk chemii i naukoznawca o filozoficznej orientacji. Przy okazji jubileuszu „Kwartalnika” zauważył:

z przykrością stwierdzam - nie po raz pierwszy - że systematycznie zmniejsza się na łamach „Kwartalnika” z roku na rok liczba „młodych” autorów poruszających problematykę z zakresu historii subdziedziny chemia. [...] Wydaje się jednak, że czynnikiem najbardziej negatywnie owocującym stała się sytuacja, która od lat dominuje na wydziałach chemicznych polskich uczelni – brak systematycznych profesjonalnych wykładów z zakresu historii subdziedziny chemia oraz znaczącej zachęty ze strony utytułowanych pracowników naukowych w wyborze profesji historyka subdziedziny chemia¹⁷.

14 Idem, *Problematyka historii subdziedziny chemia w latach 1956-2005 na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 51, 2006, nr 1, s. 153.

15 Ibid., s. 143–163.

16 Ibid., s. 143.

17 Ibid., s. 158–159.

Profesor Zamecki starał się zatem pozyskać dla „Kwartalnika” nowych autorów – profesjonalnych chemików interesujących się historią chemii, a także naukowców, którzy mogli opowiedzieć o własnych dokonaniach i realiach, w których przyszło im tworzyć naukę. Zachęcał ich do pisania, wydobył z domowych archiwów fotografie i dokumentów, doradzał i pomagał w pracy nad tekstem. Cenił sobie osobiste spotkania z autorami, rozmowy, podczas których powstawał szkic planowanego artykułu i pomysły na tematy przyszłych prac. Dzięki zabiegom Profesora na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” ukazały się autobiografie (była to kontynuacja cyklu zapoczątkowanego przez prof. Irenę Stasiewicz-Jasiukową) – chemika Zbigniewa R. Grabowskiego (t. 50, 2005, nr 2, s. 7–202), fizyka Bronisława Średniawy (t. 52, 2007, nr 3–4, s. 7–19), chemika Zbigniewa Pawła Zagórskiego (t. 53, 2008, nr 1, s. 123–151), a także teksty biograficzne, m.in. o Eustachym Gryszkiewicz-Trochimowskim (1888–1971)¹⁸ czy Tadeuszu Tucholskim (1898–1940)¹⁹ oraz artykuły, których tematyka wykraczała poza uprawiane przez Profesora dziedziny, lecz ich autorzy byli prowadzeni przez Profesora do celu, czyli złożenia tekstu do druku. Cenił sobie cotygodniowe spotkania i dyskusje prowadzone z członkami redakcji, zastępcą redaktora naczelnego dr hab. Wandą Grębecką oraz prof. dr. hab. Robertem Zaborowskim. Z powagą traktował posiedzenia Komitetu Redakcyjnego „Kwartalnika”.

Funkcję redaktora naczelnego „Kwartalnika” sprawował przez blisko 20 lat. W tym czasie Internet wyparł dawne sposoby pozyskiwania i obiegu tekstów, autorzy stali się niemal bezosobowi, ukryci w sieci. Z tymi faktami Profesorowi trudno było się pogodzić. Zdawał sobie także sprawę, że należy do jednych z ostatnich, którzy publikują swoje prace nie dla uzyskania punktów, lecz przede wszystkim dla ukazania sprawności ludzkiego umysłu tworzącego teorie podporządkowane logicznym prawom.

Zmarł w Warszawie 26 lutego 2022 r.

Anna Trojanowska

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Bierkenmajerów PAN

ORCID 0000-0003-3870-3679

Najważniejsze publikacje Stefana Zameckiego

Książki

Koncepcja nauki w szkole lwowsko-warszawskiej, Wrocław 1977 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 114).

Wkład Wojciecha Świętosławskiego (1881–1968) do chemii fizycznej, Wrocław 1981 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 125).

Pojęcie odkrycia naukowego a historia dziedziny nauki, Wrocław 1988 (*Monografie z Dziejów Nauki i Techniki*, t. 140).

18 B. Morawski, *Eustachy Gryszkiewicz-Trochimowski (1888–1971)*, chemik, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 56, 2011, nr 2, s. 45–81.

19 H. Tucholska-Zaluska, *Tadeusz Tucholski (1898–1940). Przyczynek do biografii naukowej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 59, 2014, nr 2, s. 87–138.

- Problemy klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX wieku. Studium historyczno-metodologiczne*, Warszawa 1992 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 150).
- Powstanie koncepcji atomistyczno-molekularnych. Studium historyczno-metodologiczne*, Warszawa 2002 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 153).
- Komentarze do naukoznawczych poglądów Williama Whewella (1794–1866). Studium Historyczno-metodologiczne*, Warszawa 2012 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 162).
- Europejskie inspiracje w pracach polskiego chemika Ignacego Fonberga (1801–1891). Studium historyczno-metodologiczne*, Warszawa 2015 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 165).
- Problematyka naukoznawcza na łamach periodyku „Nauka Polska jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Studium historyczno-metodologiczne, lata 1918–1947*, Warszawa 2016 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 166).
- O niektórych potrzebach nauki polskiej omawianych na łamach periodyku „Nauka Polska jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Lata 1918–1947*, Warszawa 2017 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 167).
- Problematyka naukoznawcza na łamach periodyku „Nauka Polska jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Lata 1992–2014*, Warszawa 2018 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 168).
- „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” – ludzie i problemy. Lata 1956–1993*, Warszawa 2020 (Monografie z *Dziejów Nauki i Techniki*, t. 169).
- Życie wśród innych*, Warszawa 2019.

Artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych

- Pojęcie prawa w naukach przyrodniczych u Johna Stuarta Milla*, [w:] *Pojęcie prawa nauki w XIX wieku*, red. W. Krajewski, Warszawa 1967, s. 7–28.
- Klasyfikacja pierwiastków chemicznych a prawo okresowości Dymitra Mendelejewa: w setną rocznicę odkrycia prawa okresowości w chemii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 14, 1969, nr 2 s. 233–258.
- Nauka jako przedmiot refleksji*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1971, z. 1, s. 47–57.
- W sprawie historii polskiej filozofii*, „Wychowanie” 1973, nr 17 (315), s. 21–23.
- Eugeniusz Geblewicz (1904–1974)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 20, 1975, nr 1, s. 195–208.
- Problematyka naukoznawcza na łamach „Science”, „Studia Filozoficzne”* 1976, nr 8, s. 134–139.
- Typy desygnatów terminu „nauka” w pismach Kazimierza Twardowskiego i Jana Łukasiewicza*, „Studia Filozoficzne” 1976, nr 9, s. 55–68.
- Typy desygnatów terminu „nauka” w pismach T. Czyżewskiego, K. Ajdukiewicza i T. Kotarbińskiego*, „Studia Filozoficzne” 1977, nr 1, s. 123–140.
- Problemy klasyfikacji pierwiastków chemicznych w XIX stuleciu*, „Człowiek i Światopogląd” 1977, nr 9, s. 96–117.
- Tadeusz Kotarbiński – twórca epistemologii pragmatycznej*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1977, nr 9, s. 51–57.
- O badaniach Wojciecha Świątosławskiego nad roztworami*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” ser. C, 1978, z. 22, s. 97–113.

- Przyczynowość a wyjaśnianie*, „Człowiek i Światopogląd” 1978, nr 3, s. 130–142.
- Początki polskiej chemii fizycznej*, „Człowiek i światopogląd” 1978, nr 10, s. 6–25.
- Chemia – nauka praktyczna czy teoretyczna*, „Człowiek i Światopogląd” 1978, nr 10, s. 150–161.
- Thomas S. Kuhn na rozstajnych drogach*, „Człowiek i Światopogląd” 1979, nr 5, s. 97–110.
- Chemiczny Instytut Badawczy w Warszawie w okresie międzywojennym (1922–1939)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 24, 1979, nr 2, s. 329–342.
- Wspomnienie o Annie Mierzeckiej 1919–1970*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 25, 1980, nr 3, s. 623–628.
- U źródeł badań termochemicznych*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 26, 1981, nr 3–4, s. 579–598.
- Historia nauki w „Poradniku dla Samouków”*, [w:] *Dzieje nauczania historii nauki i historii techniki w Polsce*, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Wrocław 1982, s. 319–360.
- Współczesna angielska filozofia nauki – L. Jonathan Cohen*, „Człowiek i Światopogląd” 1982, nr 3–4, s. 82–99.
- Mitologia naukowego odkrycia w ujęciu Mirco D. Grmek*, „Człowiek i Światopogląd” 1982, nr 12, s. 52–69.
- Problem przedmiotu w szkole lwowsko-warszawskiej – Jan Łukasiewicz*, „Człowiek i Światopogląd” 1983, nr 2, s. 61–80.
- Metodologiczne problemy XIX-wiecznej chemii – Jons Jacob Berzelius*, „Człowiek i Światopogląd” 1984, nr 2, s. 92–110.
- Historia nauki jako problem badawczy*, „Człowiek i Światopogląd” 1984, nr 11, s. 69–88 (to samo: *The History of „Science” as a Research Problem*, „Science of Science” t. 6, 1986, nr 1, s. 101–118).
- O tzw. prawa chemii*, „Człowiek i Światopogląd” 1986, nr 5, s. 44–59.
- Tadeusz Kotarbiński jak naukoznawca*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1986, z. 1, s. 13–32.
- Początki szkoły lwowsko warszawskiej. Powstanie polskiej filozofii analitycznej*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. 4, 1863–1918, cz. 2, red. B. Suchodolski, Wrocław 1987, s. 810–828.
- Chemia*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. 4, 1863–1918, cz. 3, red. B. Suchodolski, Wrocław 1987, s. 103–135.
- Pierwszy układ okresowy pierwiastków D. I. Mendelejewa w metodologicznym aspekcie*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 33, 1988, nr 1, s. 125–144.
- „The British Journal for the History of Science” – rocznik 1986*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 34, 1989, nr 2, s. 343–356.
- W sprawie badań historii subdziedziny chemii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 34, 1989, nr 3, s. 633–646.
- Pierwszy międzynarodowy Kongres chemików w Karlsruhe (1860)*, „Wiadomości Chemiczne” 1989, nr 1–2, s. 13–31.
- Metodologiczne aspekty odkrycia praw stechiometrycznych. Subdziedzina chemii na przełomie XVIII i XIX w.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 35, 1990, nr 2–3, s. 285–312.
- Brytyjski przewodnik z historii subdziedziny chemii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 36, 1991, nr 3, s. 119–129.

- Komentarze do stechiometrycznych koncepcji Williama Higginsa*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 38, 1993, nr 2, s. 109–144.
- Edward Bekier (1880–1945)*, „Przemysł Chemiczny” 1995, nr 12, s. 469.
- Chemia fizyczna z elementami chemii nieorganicznej i analitycznej*, [w:] *Historia nauki polskiej wiek XX. Nauki ścisłe*, z. 1, *Matematyka, fizyka, chemia, astronomia*, red. A. Śródka et al., Warszawa 1995, s. 307–346.
- Mendeleev’s First Periodic Table in Its Methodological Aspect*, „Organon” t. 25, 1995, s. 107–126.
- Chemia fizyczna z elementami chemii nieorganicznej i analitycznej*, [w:] *Historia nauki polskiej. Nauki ścisłe*, z. 1, *Matematyka Fizyka Chemia Astronomia*, red. A. Śródka, Warszawa 1996, s. 307–346.
- Kazimierz Smoleński*, „Przemysł Chemiczny” 1996, nr 5, s. 189–190.
- Józef Zawidzki*, „Przemysł Chemiczny” 1996, nr 7, s. 267–268.
- Jan Wiktor Tomasz Zawidzki*, „Przemysł Chemiczny” 1996, nr 12, s. 459–460.
- Bronisław Lachowicz*, „Przemysł Chemiczny” 1997, nr 1, s. 26–28.
- Bronisław Pawlikowski*, „Przemysł Chemiczny” 1997, nr 2, s. 68–69.
- Bronisław Znatowicz*, „Przemysł Chemiczny” 1997, nr 3, s. 107–108.
- Antoni Doroszewski*, „Przemysł Chemiczny” 1997, nr 9, s. 410–411.
- Bohdan Szyszkowski*, „Przemysł Chemiczny” 1998, nr 4, s. 149–151.
- Konstanty Hrynakowski*, „Przemysł Chemiczny” 1998, nr 5, s. 186–188.
- Z badań nad dziejami chemicznej atomistyki. W 150-lecie śmierci Jonsa Jacoba Berzeliusa (1779–1848)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 43, 1998, nr 2, s. 9–26.
- Ewolucja chemii w Europie. Raport końcowy*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 44, 1999, nr 2, s. 189–195.
- Historia dziedziny nauka*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2000, nr 2–3, s. 151–165.
- Powstanie chemicznej teorii atomistyczno-molekularnej Johna Daltona (1793–1810)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 45, 2000, nr 2, s. 7–48.
- W kręgu interpretacji i polemik wokół chemicznej teorii atomistyczno-molekularnej (1807–1840)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 45, 2000, nr 3–4, s. 7–56.
- Adam Stanisław Synowiecki (1929–2000)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 47, 2002, nr 1, s. 207–226.
- Na tropach atomistycznej metafory w subdziedzinie chemia*, [w:] *Spółeczno-ideowe aspekty medycyny i nauk przyrodniczych XVIII–XX wieku*, t. 5, red. B. Płonka-Syroka, Wrocław 2002, s. 51–65.
- W stronę problemu tzw. końca nauki*, „Nauka Polska” t. 11, 2002, s. 69–84.
- Wstęp do kolignacyjnej koncepcji historii dziedziny nauka*, „Zagadnienia Naukoznawcze” 2004, z. 4, s. 661–675.
- Jak zostałem historykiem dziedziny nauka*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003. Księga Jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia działalności*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa 2004, s. 397–407.
- Atomistyczno-molekularna koncepcja Johna Daltona. W 200-lecie powstania*, [w:] *Filozoficzne i naukowo-przyrodnicze elementy obrazu świata*, t. 5–6, red. nauk. A. Latawiec, G. Bugajek, Warszawa 2005, s. 111–136.
- Problematyka historii subdziedziny chemia w latach 1956–2005 na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 51, 2006, nr 1, s. 143–163.

- Kilka uwag na temat tzw. polskiej szkoły filozofii medycyny*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad historią medycyny” 2006, nr 1–2, s. 25–33.
- Naukoznawstwo z wyboru: między filozofią a historią dziedziny nauka*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2007, z. 2, s. 171–188.
- Roman Sylwester Bugaj (1922–2009), „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 55, 2010, nr 1, s. 187–199.
- Historyk na dziedziny chemia jako reprezentant kultury badającej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 55, 2010, nr 3–4, s. 287–295.
- Wokół naukoznawcy aforyzmów Williama Whewella (1794–1866)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 57, 2012, nr 3–4, s. 285–324.
- Naukoznawcze poglądy Williama Whewella (1794–1866) w piśmarstwie zachodnich komentatorów*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” t. 21, 2012, s. 93–120.
- Wokół posiedzeń koła naukoznawczego w Warszawie*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” t. 25, 2015, s. 47–104.
- 100-lecie powstania periodyku „Nauka Polska. Jej potrzeby, Organizacja i Rozwój”*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” t. 27, 2018, s. 187–238.
- Wokół nauk o poznawczych poglądów Eugeniusza Geblewicza (1904–1974)*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” t. 29, 2020, s. 73–103.
- Pierwsze moje spotkania z problematyką naukoznawczą*, „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” t. 39 (55), 2021, s. 79–129.

Rozprawy na marginesie książki

- Na marginesie książki N.J. Rodnego: „Oczerki po istorii i mietodologii jestiestwoznania”*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 22, 1977, nr 4, s. 821–832.
- Na marginesie książki G.W. Bykowa: Istorija organiczeskoj chimii. Moskwa 1976*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 26, 1981, nr 1, s. 161–176.
- Z dziejów polityki naukowej w Polsce. Na marginesie książki B. Jaczewskiego: Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918–1939*, „Kultura i Społeczeństwo” 1981, nr 1–2, s. 355–366.
- John Stuart Mill a tradycja filozoficzna. Na marginesie książki R. Ludwikowskiego i J. Wołańskiego: „J.S. Mill”, „Człowiek i Światopogląd” 1982*, nr 10, s. 140–154.
- Na marginesie książki J.I. Słowiewa i W.I. Kurinnoja: „Jakob Berzelius. Żizn i diejatielnost”. Moskwa 1980*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 28, 1983, nr 1, s. 201–212.
- Panta rei. Na marginesie książki: „Panta rei. Studia z filozofii marksistowskiej. I. Perspektywy filozofii”*. Pod red. S. Butryma, „Człowiek i Światopogląd” 1986, nr 7–8, s. 146–162.
- Na marginesie książki B.M. Kiedrowa: Mirowaja nauka i Mendelejew. K istorii storudniczestwa fizikow i chemikow Rossii (SSRR), Wielikobritanii i SSZA. Moskwa 1983*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 32, 1987, nr 1, s. 197–208.
- Na marginesie książki: Ewolucija idiej D.I. Mendelejewa w sowriemiennoj chimii. Leningrad 1984*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 32, 1987, nr 2, s. 445–457.
- Na marginesie książki: M.G. Jaroszewski: Rol diskussij w razwitii jestiestwoznania, Moskwa 1986*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 33, 1988, nr 3, s. 829–844.
- Na marginesie książki: A history of Platinum and Its Allied Metals...*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 34, 1989, nr 3, s. 647–664.

- Na marginesie książki: *Włodzimierz Trzebiatowski (1906–1982). Pół wieku działalności naukowej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 34, 1989, nr 4, s. 991–1004.
- Na marginesie książki „*From Chemical Philosophy to Theoretical Chemistry. Dynamics of Matter and Dynamics of Disciplines, 1800–1950*”, Mary Jo Nye, Berkeley 1993, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 44, 1999, nr 1, s. 97–124.
- Przyrodoznawstwo w perspektywie antropologicznej. (Na marginesie książki Adam Synowiecki: Przyrodoznawstwo dzieło ludzi i częśćka kultury. Wokół antropologicznej teorii wiedzy)*, „Zagadnienia Nukoznawstwa” 2001, z. 3–4, s. 435–450.
- Na marginesie książki: *Chemistry, Society and Environment. A New History of the British Chemical Industry. Edited by Collin Russell. Royal Society of Chemistry 2000*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 46, 2001, nr 2, s. 147–164.
- Na marginesie książki Jeszke, Jaromir. *W poszukiwaniu paradygmatu polskiej historiografii medycznej*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 46, 2001, nr 3, s. 163–186.
- Na marginesie książki: *Złota Księga Wydziału Chemii. T. 1 pod red. Elżbiety Szczepaniec-Cięciak. Kraków 2000*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 47, 2002, nr 2, s. 143–158.
- Na marginesie książki John Losee: *Wprowadzenie do filozofii nauki. Warszawa 2001...*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 49, 2004, nr 2, s. 139–158.
- Na marginesie książki Jarosław Rolewski: *Nowa metafizyka Kanta. Toruń 2002*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 50, 2005, nr 1, s. 203–214.
- Na marginesie książki Małgorzaty Czarnockiej: *Podmiot poznania a nauka. Wrocław 2003*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 50, 2005, nr 2, s. 235–256.
- Na marginesie rozprawy Florian Znaniecki: *Przedmiot i zadania nauki o wiedzy. „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” 1925 tom V*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 51, 2006, nr 2, s. 211–240.
- Na marginesie książki: Lucio Russo: *Zapomniana rewolucja. Grecka myśl naukowa a nauka nowoczesna... Kraków 2005*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 52, 2007, nr 1, s. 225–237.
- Na marginesie książki: *Gra i konieczność. Zbiór rozpraw z historii historiografii i filozofii historii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 52, 2007, nr 2, s. 229–248.
- Na marginesie książki: Denis Alexander, Robert S. White: *Nauka blisko wiary. Nowe wyzwania etyczne*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 52, 2007, nr 3–4, s. 289–299.
- Na marginesie książki: *Antropologia wiedzy. Perspektywy badawcze dyscypliny, pod redakcją B. Płonki-Syroki. Wrocław 2005*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 53, 2008, nr 1, s. 185–202.
- Na marginesie książki: Marcin Dolecki: *Znaczenie prac Ludwika Brunera (1871–1913) dla rozwoju chemii fizycznej. Warszawa 2009*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 55, 2010, nr 1, s. 171–186.
- Na marginesie książki Wojciecha Wrzoska: *O myśleniu historycznym. Bydgoszcz 2009*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 56, 2011, nr 2, s. 251–281.
- Na marginesie książki Ryszarda W. Greckiego: *Historia i filozofia medycyny Władysława szumowskiego na tle rozwoju historii i filozofii medycyny w Europie i Polsce. Kraków 2010*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 56, 2011, nr 3–4, s. 183–233.
- Na marginesie książki: Joseph Agassi: *Science and Its History. A Reassessment of Historiography of Science. „Boston Studies in the Philosophy of Science” Volumen 253, 2008*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 58, 2013, nr 2, s. 205–253.

- Na marginesie książki Steve'a Fullera Thomas Kuhn. *A Philosophical History of Our Times*. Chicago and London 2000, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 59, 2014, nr 1, s. 173–196.
- Na marginesie książki: *Powiązania rodowe twórców polskich szkół naukowo-medycznych*. Praca zbiorowa Zespołu Katedry Historii Medycyny UJ CM. Pod red. A. Śródki, Kraków 2012, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 61, 2016, nr 3, s. 117–129.
- Na marginesie książki: *Jak uprawiać historię filozofii i jak jej nauczać?* Pod red. M. Woźniczki i M. Rembierza. Częstochowa 2013, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 62, 2017, nr 2, s. 143–186.
- Na marginesie książki: *Hans-Jorg Rhwinberger: Epistemologia historyczna*. Przekład J. Surman. Warszawa 2015, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 62, 2017, nr 4, s. 161–220.
- Na marginesie książki *Przemysław Wiewióra: Wstępując w ślady Salomona. Religia i nauka w myśli Francisca Bacona*. Toruń 2017, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 63, 2018, nr 2, s. 143–168, DOI 10.4467/0023589XKHNT.18.014.9467.